

Van individuele acties naar collectief beleid

Samen zoeken naar de gewenste kwaliteit van het toetsingsproces op het Van Haestrechtcollege

Marion Heeren-van Ingen

(Van de Script-redactie)

Interview met Marion Heeren-van Ingen, docent en coördinator toetsing Van Haestrechtcollege, over haar AOS-onderzoek 'Toetsing, duurzaam werken aan kwaliteit'.

'De respondenten willen dat taken, verantwoordelijkheden en rollen worden vastgelegd. Er moet een beleid komen voor de middellange termijn'

Samenvatting

Scholen moeten zicht hebben op de ontwikkeling van leerlingen. Toetsing is daarbij essentieel. Marion Heeren-van Ingen bracht de kwaliteit van toetsing op het Van Haestrechtcollege in kaart en peilde met een vragenlijst de mening van de personeelsleden over de gewenste kwaliteit. Zo kon de huidige ontwikkelingsfase van het toetsingsproces worden vergeleken met het gewenste, toekomstige niveau. Analyse van de data toont aan dat de respondenten acties nu voornamelijk individueel en ad hoc uitvoeren. Op de onderdelen 'toets(tak)en', 'toetsprogramma', 'toetsorganisatie' en 'toetsbekwaamheid' wil een meerderheid deze individuele acties omzetten in gezamenlijke. Een middellangetermijnbeleid waarbij alle betrokkenen activiteiten uitvoeren die onderling samenhangen is gewenst.

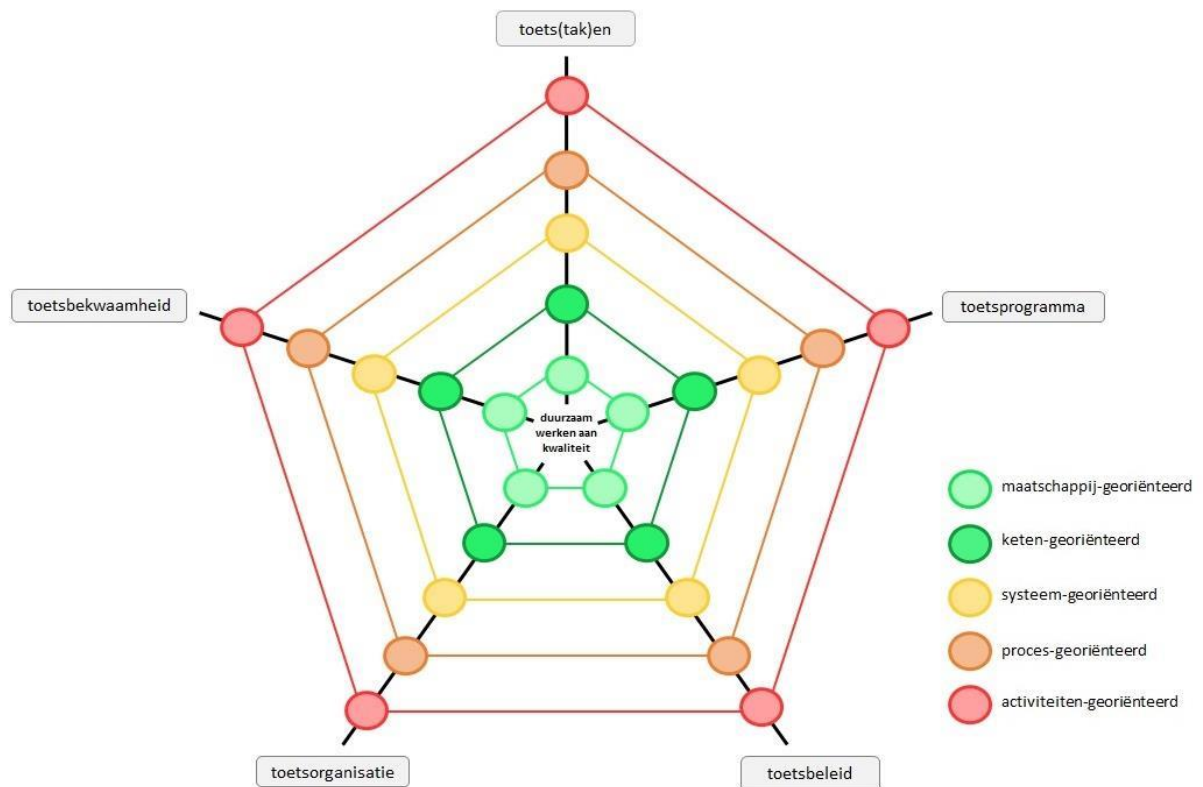
Een nieuwe onderzoeksvraag

Tijdens rapportvergaderingen op het Van Haestrechtcollege werden vaak veronderstellingen geuit over het niveau van leerlingen. Docenten baseerden hun oordeel op behaalde cijfers. Geografiedocent en coördinator toetsing Marion Heeren-van Ingen vroeg zich af wat zo'n cijfer precies inhoudt. 'In het schooljaar 2016-2017 heb ik gezocht naar een feitelijke onderbouwing voor toetsen en beoordeling (Heeren-van Ingen & Van Pelt, 2017). Met de methodiek RTTI kun je de betekenis van cijfers standaardiseren. Het is een leerlingvolgsysteem waarbij ontwikkeling wordt weergegeven in vier cognitieve niveaus: van kennisreproductie via twee oplopende, toepassingsgerichte niveaus tot inzicht (Drost & Verra, 2016). Ik heb een toetsplan opgesteld waarbij dit instrument als onderdeel in de diagnostiek wordt gebruikt. Alle docenten hebben een e-module over RTTI doorlopen en afgesproken is om minimaal één toets per periode volgens deze methodiek af te nemen.'

Een toetsplan is slechts een onderdeel van de organisatie rondom toetsing. 'Uit mijn eerste onderzoek was gebleken dat vakdocenten individuele beslissingen namen over het ontwikkelen en analyseren van toetsen. Binnen de vakgroep hierover praten, stuitte op weerstand. In mijn vervolgonderzoek wilde ik bepalen waar we nu als school staan en of we zo willen doorgaan. Het doel was om niet alleen de bestaande, maar ook de gewenste kwaliteit van toetsing te peilen. Wat zijn de ambities van medewerkers van het Van Haestrechtcollege op het punt van kwaliteit van toetsing? Willen we dat de betrokkenen individueel blijven werken of willen we dat binnen de scholengroep wordt overlegd? Dat werd mijn onderzoeksvraag voor het schooljaar 2017-2018.'

Duurzaam werken aan kwaliteit van toetsing

Voor het ontwikkelen van een toetsplan gebruikte Heeren-van Ingen in haar eerste onderzoek een zeven-stappen-plan (Polderdijk, De Volder & Van Zutven, 2004). In haar nieuwe onderzoek operationaliseert ze de kwaliteit van toetsing op het Van Haestrechtcollege aan de hand van het Toetsweb (zie figuur 1) uit de methodiek De Toetsing Getoetst (Van Schilt-Mol, Jakobs, Sluijsmans & Peters, 2016).

Figuur 1: Toetsweb (Van Schilt-Mol, Jakobs, Sluijsmans & Peeters, 2016)

Het Toetsweb is opgebouwd uit vijf entiteiten die onderling zijn verbonden: toets(tak)en, toetsprogramma, toetsbeleid, toetsorganisatie en toetsbekwaamheid. De combinatie van de afzonderlijke kwaliteit van een toetsentiteit en de mate van samenwerking tussen de verschillende entiteiten bepaalt de mate van duurzaam werken aan de kwaliteit van toetsing (Van Schilt-Mol et al., 2016). Bij elke entiteit zijn weer vijf ontwikkelingsfasen te onderscheiden.

Heeren-van Ingen: 'Het laagste niveau, de activiteiten-georiënteerde fase, is gebaseerd op individuele acties, ad-hoc en zonder overleg. In de procesgeoriënteerde fase hebben de betrokkenen overleg en wordt er kort vooruitgekeken. Als er verbanden worden gelegd op middellange termijn waarbij meer dan twee personen betrokken zijn, is men systeem-georiënteerd. Bij keten-georiënteerd kijkt men ook naar ketenpartners; op onze school zijn dat praktijkbegeleiders en vakgroepen van collega-scholen. De hoogst haalbare ontwikkeling is maatschappij-georiënteerd. Ook daarbij zijn ketenpartners betrokken en er wordt niet alleen naar de lange termijn gekeken, maar bovendien geanticipeerd op maatschappelijke ontwikkelingen.'

Stellingen gebaseerd op toetsentiteiten

Heeren-van Ingen heeft een vragenlijst samengesteld met 33 stellingen die aansloten op de vijf toetsentiteiten uit de literatuur. 'De uitspraken zijn per entiteit onderverdeeld in de drie standaardelementen: ontwerp, kwaliteitscriteria en kwaliteitsborging. Deze elementen zijn verdeeld

in vijf verschillende ontwikkelingsfasen. Collega's werden uitgenodigd om bij de stellingen, in twee kolommen, zowel het huidige niveau aan te geven als het ambitieniveau over twee jaar.'

Alle 32 personeelsleden van het Van Haestrechtcollege hebben de digitale vragenlijst ontvangen. Aan de uitnodiging om deze in te vullen hebben 30 deelnemers gehoor gegeven. 'Dat is op zich een goede respons', meent Heeren-van Ingen. 'Maar een aantal mensen blijkt slechts een deel van de vragen te hebben ingevuld. Omdat het aantal respondenten sowieso al klein was en bovendien per vraag verschilde, zijn de resultaten telkens omgerekend in percentages van het aantal mensen dat een vraag heeft beantwoord.'

Resultaten per entiteit

a) Toetstaken

Volgens Sluijsmans, Joosten-ten Brinke en Van Schilt-Mol (2015) is een toetstaak een onderdeel van een toets dat leerlingen uitdaagt hun kennis en vaardigheden aan te tonen. Hoe worden de toetstaken op het Van Haestrechtcollege ontwikkeld en hoe zou dat in de toekomst moeten? Uit de resultaten van de enquête blijkt dat op dit moment 44 procent van de respondenten individueel toetstaken ontwikkelt (zie tabel 1). Heeren-van Ingen: 'Dat zijn 8 van de 18 respondenten op deze vraag. 27% ontwikkelt toetsen samen. In de toekomst willen 12 van de 20 respondenten in overleg ontwikkelen. Dat is 60 procent. Een kleine meerderheid van de collega's geeft dus aan vooraf en in overleg met de hele vakgroep te willen ontwikkelen.'

53 procent van de respondenten geeft aan dat de kwaliteitscriteria in de huidige situatie gebaseerd zijn op ervaringen van docenten. 'Het ambitieniveau is relatief hoog. 72 procent beaamt de stelling: de keuze voor gebruikte kwaliteitscriteria is onderbouwd in de literatuur.'

Toets(tak)en		
	Huidige positie	Gewenste positie
Ontwerpen	Toets(tak)en worden door een individuele docent ontwikkeld.	Toets(tak)en worden in overleg door de gehele vakgroep ontwikkeld.
Percentage	44 %	60 %
Kwaliteitscriteria	De keuze voor gebruikte kwaliteitscriteria is gebaseerd op ervaringen van docenten.	De keuze voor gebruikte kwaliteitscriteria is onderbouwd in de literatuur.
Percentage	53 %	72 %

Tabel 1: Huidige en gewenste positie wat betreft toets(tak)en.

b) Toetsprogramma

Een toetsprogramma is volgens Sluijsman et al. (2015) 'een bewuste en beargumenteerde combinatie van toetsen, passend bij de doelen en opbouw van een opleiding'. Bij dit onderdeel verschilt de huidige positie opvallend van de gewenste. Vooral bij de 'kwaliteitscriteria' is het ambitieniveau hoog: '100 procent – dat zijn bij deze vraag alle 18 respondenten – geeft aan dat de kwaliteitscriteria voor de gehele vakgroep zouden moeten gelden. Daar staat tegenover dat 40 procent aangeeft dat de kwaliteitscriteria op dit moment slechts gelden voor een gedeelte van de vakgroep.'

c) Toetsorganisatie

Sluijsmans et al. (2015) definiëren toetsorganisatie als 'de wijze waarop docenten, examencommissie, toetscommissie, management, ondersteunende medewerkers, het werkveld en externe deskundigen doelgericht met elkaar samenwerken om de gewenste toetskwaliteit te realiseren.' Bij het onderdeel 'ontwerpen' (tabel 2) beaamt 75 procent van de respondenten de stelling 'binnen de toetsorganisatie voeren individuele schoolmedewerkers op ad hoc basis toetsactiviteiten uit'. Dat moet anders: 89 procent meent dat in de toekomst de rollen, taken en verantwoordelijkheden van alle betrokken schoolmedewerkers vastgelegd moeten zijn.

De keuze voor de gebruikte kwaliteitscriteria is volgens 60 procent gebaseerd op ervaringen van schoolmedewerkers. Heeren-van Ingen: 'Je mag dus veronderstellen dat wordt uitgegaan van individuele kwaliteitscriteria – en die kunnen vanzelfsprekend onderling nogal verschillen. Daarentegen vindt 62,5 procent van de respondenten het belangrijk dat kwaliteitscriteria in de toekomst onderbouwd zijn in de literatuur. Ook op dit punt is dus verandering gewenst.'

Toetsorganisatie		
	Huidige positie	Gewenste positie
Ontwerpen	Binnen de toetsorganisatie voren individuele schoolmedewerkers op ad hoc basis toetsactiviteiten uit. 75 %	Binnen de toetsorganisatie zijn de rollen, taken en verantwoordelijkheden van alle betrokken schoolmedewerkers vastgelegd. 89 %
Kwaliteitscriteria	De keuze voor gebruikte kwaliteitscriteria is gebaseerd op ervaringen van schoolmedewerkers. 60 %	De keuze voor gebruikte kwaliteitscriteria is onderbouwd in de literatuur. 62 %

Tabel 2: Huidige en gewenste positie wat betreft toetsorganisatie.

d) Toetsbekwaamheid

Toetsbekwaamheid is de deskundigheid die bij opleidingen aanwezig moet zijn om te zorgen voor kwaliteit van toetsing op alle toetsentiteiten (Sluijsmans et al., 2015). 85 procent van de respondenten geeft aan dat momenteel 'individuele schoolmedewerkers activiteiten uitvoeren zonder dat de vereiste toetsbekwaamheid hiervoor is vastgelegd'. Heeren-van Ingen: 'In de toekomst moet ook dit volgens de respondenten anders. Dat wordt onderbouwd door een andere stelling over dit element: 85 procent wil dat binnen de toetsorganisatie voor alle toetsprocessen de vereiste toetsbekwaamheid van alle betrokken schoolmedewerkers in kaart is gebracht.'

Van individueel naar systeem-georiënteerd

In tabel 3 is per entiteit de ontwikkelingsfase gespecificeerd. Hieruit is af te lezen dat de personeelsleden bij de onderdelen 'toetsprogramma', 'toetsorganisatie' en 'toetsbekwaamheid' van activiteiten-georiënteerd naar systeem-georiënteerd willen. Heeren-van Ingen: 'Ze willen dus van individuele naar gezamenlijke acties. Over het algemeen willen de respondenten dat taken, verantwoordelijkheden en rollen worden vastgelegd.'

De betrokkenen werken nu vooral individueel en ad hoc, zonder naar de toekomst te kijken. Over twee jaar willen ze het samen doen, met meerdere betrokkenen en willen ze de blik minimaal richten op de middellange termijn. 'Ze zijn systeemgeoriënteerd', concludeert Heeren-van Ingen. 'Dat wil zeggen dat vanaf nu alles wat we doen wordt vastgelegd en dat wordt stilgestaan bij consequenties voor de komende vijf jaar.'

De kwaliteit van het opstellen van het toetsbeleid lijkt niet te hoeven veranderen. 'De huidige en de gewenste positie komen overeen. Dat zou kunnen samenhangen met het feit dat hieraan al veel aandacht is besteed in mijn vorige onderzoek. Blijkbaar vinden de respondenten het prima dat het toetsbeleid procesgeoriënteerd blijft.'

Ook bij het onderdeel 'ontwerpen van de toetstaken' zijn de ambities gematigd. 'Men wil procesgeoriënteerd werken. Misschien omdat men het lastig vindt om binnen een vakgroep op één lijn te komen. Meer overleg en meer dingen gezamenlijk doen is weliswaar gewenst, maar blijkbaar willen collega's het niet vakgroepbreed aanpakken.'

		Ontwikkeling kwaliteit van toetsing		
Toetsentiteit	Element	Fasen van ontwikkeling		
		Activiteiten-georiënteerd	Proces-georiënteerd	Systeem-georiënteerd
Toets(tak)en	Ontwerp			
	Kwaliteitscriteria			
	Borgen			
Toets-programma	Ontwerp			
	Kwaliteitscriteria			
	Borgen			
Toets-beleid	Ontwerp			
	Kwaliteitscriteria			
	Borgen			
Toets-organisatie	Ontwerp			
	Kwaliteitscriteria			

Tabel 3: Gewenste ontwikkeling van het toetsingsproces

Cyclisch veranderingsproces

Heeren-van Ingen meent zelf dat alle onderdelen van het Toetsweb voor verbetering vatbaar zijn. 'Maar ik ben blij met wat tot nu toe is bereikt. We werken op school volgens de PDCA-cirkel: plan, do, check, act. We gaan nu over tot actie: de personeelsleden gaan kiezen uit de ambities die in de enquête zijn aangegeven. Daarvoor komen alle betrokkenen een middag bij elkaar. Ze worden in groepjes verdeeld en worden gevraagd te motiveren wat ze belangrijk vinden en hoe we op deze entiteit vooruitgang kunnen boeken. Samen kiezen we vijf doelen waarmee we gericht aan de slag gaan. Vervolgens hoop ik het jaar erop de resultaten te kunnen meten. En dan wordt de cyclus van voren af aan herhaald.'

De afname van de enquête wil Heeren-van Ingen dan anders aanpakken. 'We zijn een kleine school en het beperkte aantal respondenten, dat ook nog per vraag verschilde, maakt mijn data nu minder betrouwbaar. Als de vragenlijsten waren uitgedeeld op een werkbijeenkomst, met het verzoek deze ter plekke in te vullen, had ik uitleg kunnen geven en kunnen zien wat er gebeurde. Nu moest ik het doen met de beschikbare data en bij de analyse uitgaan van een tendens. Omdat bij verschillende onderdelen de uitkomsten onderling vergelijkbaar waren, was dat geoorloofd. Maar juist omdat we zo'n kleine school zijn, moet ook nog rekening worden gehouden met sociaal wenselijke antwoorden.'

Dat veel collega's willen dat er een veranderingsproces op gang komt, staat volgens Heeren-van Ingen wel vast. Maar veranderingen gaan vaak gepaard met weerstand, beseft ze. 'Dat wordt het onderwerp van mijn vervolgonderzoek: hoe komen we van samen werken naar samenwerken? Ik ga dit bij het personeelsteam onderzoeken, een collega bij de leerlingen. Gezamenlijk moet dit een gedegen onderzoeksrapport opleveren – én een gestroomlijnde samenwerking.'

Literatuur

Drost, M. & Verra, P., (2016). Handboek RTTI. Docentplus, Bodegrave.

Heeren-van Ingen, M., & Van Pelt, J. (2017). Toetsplan - Het beste uit leerlingen halen. Kaatsheuvel.

Polderdijk, M., Volder, M. de, & Zutven, G. van, (2004), Handboek Toetsplanontwikkeling in competentiegericht onderwijs, Beleid voor verantwoord plannen van toetsing en examinering in het hoger onderwijs. Stichting Digitale Universiteit, Utrecht.

Sluijsmans, D., Joosten-ten Brinke, D., & Van Schilt-Mol, T., (2015). Kwaliteit van toetsing onder de loep. Handvatten om de kwaliteit van toetsing in het hoger onderwijs te analyseren, verbeteren en borgen. Garant, Apeldoorn.

Van Schilt-Mol, T., Jakobs, L., Sluijsmans, D. & Peeters, A., (2016). Handleiding voor de moderator.

De toetsing getoetst. HAN, Nijmegen.